

Леонид Млечин

**ПРОТИВОСТОЯНИЕТО
МЕЖДУ
РУСИЯ И ЗАПАДА**

**ИСТИНСКАТА ИСТОРИЯ
НА
СТУДЕНАТА ВОЙНА**

Противостоянието между Русия и Запада

Истинската история на Студената война

Автор: Леонид Млечин

Превод: Горанка Цветкова

Издателство „Паритет“, София

256 стр.

Второ издание. Първото издание на книгата е под заглавие:

„Тайни и загадки на Студената война. От речта във Фултън до разпада на СССР“.

След края на Втората световна война бившите съюзници на СССР от антихитлеристката коалиция започват Студената война. Тя продължи четири десетилетия и предопредели всички събития в света. Американци, руснаци, европейци и всички други нации станаха заложници на тази конфронтация. Книгата пресъздава основните сблъсъци от Студената война и представя портретите на онези, които я водят – политически лидери, военни лидери и офицери от разузнаването. По време на последното си интервю в Белия дом Роналд Рейгън беше помолен да опише президентството си с едно изречение. Неговият мигновен отговор бе: „Спечелихме Студената война“.

Но какво се случва сега? Настоящото нов етап от надпреварата във въоръжаването ли е, и вървим ли към нова война? Кое поражда страх от такава и съществува ли реална ядрената опасност? Историята показва, че Студената война не е неизбежна, тя не е продукт на геополитически конфликти. Студената война е в умовете ни, следователно може да приключи толкова лесно и бързо, колкото е започнала.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-583-5

ОТ АВТОРА

През март 1952 година Сталин направил неочаквано предложение за обединение на Германия. Възобновена била старата идея за среща на лидерите на големите държави, която да помогне за успокояване на обстановката. Британският премиер-министър Уинстън Чърчил бил готов да участва. Нямали нищо против и французите. На 22 август 1952 година Сталин, когото чужденците отдавна не били виждали, приел френския посланик Луи Жокс и разговарял с него половин час. Решили, че това е сигурен сигнал: Сталин е готов да посети Париж.

И тогава в Централното разузнавателно управление на САЩ се родил безумният замисъл светът да бъде отърван от съветския вожд, ако той наистина се появи в Париж. Оперативните работници премисляли разни варианти: да се взриви автомобилът със Сталин? В лимузината му да се пръсне отрова? Или да се заложи на идеите на учените, създали средства за въздействие върху човешкия мозък – тоест да се прати убиец, който след това няма да каже нищо?

Най-поразителното е, че планът на операцията минавал от кабинет в кабинет, без да среща възражения. Заместник-директорът на ЦРУ Алън Дълес прочел документа и го предал на директора Уолтър Бедел Смит, генерал в оставка и доскорошен посланик в Москва. И едва Смит заповядал разработката на планове за убийство на Сталин да се прекрати. Тази история е само един епизод от противостоянието на Запада и Изтока.

Това е най-дългата война в нашата история. Първите, невидими за света залпове от Студената война прозвучали веднага след разгрома на нацистка Германия, а канонадата

затихна в годините на съветската перестройка, когато се създаде усещането, че противостоянието на Русия и Запада е останало в миналото.

Всички битки и сражения са се водели пред очите ни. И ни се е струвало, че знаем всичко. Истинската история на Студената война обаче крие множество неразбулени загадки и тайни: политически интриги, операции на спецслужбите, заблуди у хората и амбиции на властимащите. Това е била трагедия от грешки, от чудовищно неразбиране на мислите, намеренията и стремежите на другата страна. И колкото по-малко сме знаели, толкова повече сме мразели и сме се страхували. Това е било тържество на мнителността. Именно в онези години се е появил изразът „промиване на мозъците“. По поръчка на специалните служби учените синтезирали средства за въздействие върху човешкия разум. Не минало и без чудодейни препарати – своеобразното безумие обземало цели народи.

Това е била много объркана война. Кой може да каже кога точно е започнала тя и кога е завършила? Дори съставът на враждуващите коалиции се променял постоянно. Вчерашни съюзници преминавали фронтовата линия и ставали врагове. След време някои участници в бойните действия ще се затруднят да определят за какво всъщност са се сражавали. Понякога битките се разгаряли вътре в страната, хората се изправяли един срещу друг като в гражданска война и разсичали с барикади собствената си родина.

ЖЕЛЯЗНАТА ЗАВЕСА Е СПУСНАТА

На 12 април 1945 година в пет без петнадесет следобед президентът на Съединените щати Франклин Делано Рузвелт издъхнал от мозъчен кръвоизлив при топлите извори в щата Джорджия. Само на шестдесет и три години. Два часа по-рано, подписвайки спешни документи, той се оплакал от непоносимо главоболие. И рухнал на пода.

Точно след час информационна агенция Интернешънъл нюз сървис съобщила за смъртта на Рузвелт. В Лондон било към полунощ. В Берлин вече е настъпил новият ден. Имперският министър на народното просвещение и пропагандата Йозеф Гьобелс позвънил на фюрера, за да му съобщи с възторжен глас за смъртта на Рузвелт – сега антихитлеристката коалиция щяла да рухне и във войната щял да настъпи поврат!

...В Москва в резиденцията на американския посланик *Spaso House* имало прием.

Посланик по това време бил Аверил Хариман. Родил се на 15 ноември 1891 година в Ню Йорк, син на железопътен магнат, един от най-богатите хора в страната, отраснал в лукс, недостъпен дори за президента Рузвелт. Хариман бил висок, тъмнокос и красив и се харесвал на жените. Колекционирал живопис – Сезан, Пикасо, играел отлично поло. Баща му казал: „Богатството предполага отговорност и задължения. Парите трябва да работят за страната“. И Аверил Хариман избрал държавна служба.

Назначението му за посланик в Съветския съюз през есента на 1943 година било посрещнато с одобрение. В Москва познавали Хариман, защото през двадесетте години той имал концесия за разработване на манганови руди. Когато

концесията била прекратена, съветското правителство му изплатило всичко, и той останал доволен.

Енергичен и предан на работата си, Хариман ѝ посвещавал по осемнадесет часа в денонощието и изисквал същата всеотдайност от подчинените си. По думите на колегите му той слабо се интересувал от докладни записки и аналитични справки – посланикът смятал, че в Москва всичко се решава от личните отношения с държавниците.

Хариман със срещал със Сталин по-често от другите американци. През 1945 година вождът го приел в Кремъл повече от петнадесет пъти. Хариман колекционирал знаменитости, както децата събират пощенски марки. Колегите му твърдят, че когато ставало дума за Хитлер, посланикът неизменно повтарял, че никога не се е срещал с него. В думите му звучало съжаление подобно на тухкането на ловец, изгървал ценен трофей.

„Той винаги сяда на първия ред – пише за Хариман неговият колега, британският посланик в Москва сър Арчибалд Кларк Кер. – Той иска да изглежда важен и с това напомня покойния президент Теодор Рузвелт, за когото казваха, че винаги желал да бъде младенецът на кръщавка, младоженецът на сватба и покойникът на погребение.“

В Москва Хариман водел доста скромнен начин на живот. В стаята му сложили желязна печка с кюнец, изведен през прозореца. Той карал ски, играел с дъщеря си бридж.

...В един през нощта (в Москва вече бил 13 април) в резиденцията на посланика се обадил дежурният и съобщил на Аверил Хариман тъжната новина, току-що получена от радиостанцията на американските въоръжени сили. Телефона вдигнала дъщерята на посланика Катлийн и предала на баща си новината. Всички гости веднага били отпратени.

„В 02.50 – отбелязва дежурният в приемната на Вячеслав Михайлович Молотов – се обади Хариман и помоли да съобщим на народния комисар, че малко преди 23 часа московско

време е починал президентът на Съединените щати Рузвелт. Хариман заяви, че днес, по възможност по-рано, би искал да види г-н Сталин и г-н Молотов.“

Почти веднага Хариман звънна пак: желателно било да се види с Молотов незабавно. В три часа и пет минути дежурният от Народния комисариат по външните работи съобщил в американското посолство: Вячеслав Михайлович сам ще дойде при посланика. Това предполага, че Молотов вече бил успял да се посъветва със Сталин, който си лягал много късно. Още през нощта лимузината на Молотов пристигнала в Спасо хаус.

На другия ден Хариман докладвал във Вашингтон:

„Молотов изглеждаше много разстроен и развълнуван... Никога не го бях виждал толкова искрен.“

В осем вечерта закарали американския посланик при Сталин:

„Той ме посрещна със скръбно мълчание – пише Хариман – и тридесет секунди не пусна ръката ми...“

– Президентът Рузвелт умря – казал Сталин, – но делото му трябва да бъде продължено. Ние ще окажем подкрепа на президента Труман с всичките си сили.“

Сталин свързвал с Рузвелт големи надежди. Войната още не била свършила, вермахтът продължавал да се съпротивлява. Не била решена и съдбата на следвоенния мир, където много неща зависели от позицията на президента на Съединените щати.

Франклин Делано Рузвелт смятал, че след войната трябва да се създаде система за колективна сигурност, като се избягва съперничество сред победителите. Той казвал на Молотов, че след войната ще останат четирима „полицаи“, които ще държат под око останалите страни – Англия, САЩ, Съветският съюз и Китай. И само на тези четири страни ще бъде позволено да имат оръжие.

Към американския президент в Москва се отнасяли определено по-добре, отколкото към Чърчил. По време на войната изявленията на Рузвелт се публикували в съветската преса и се коментирали по най-благоприятния начин.

„Сталин се чувстваше съвсем комфортно с президента – смята Хариман. – Сталин се държеше с президента като с по-старши, старайки се всячески да разбере какво се върти в главата му. Мислите на Рузвелт очевидно му харесваха и той му показваше особена почит и уважение.“

А сега в Белия дом симпатичният на Сталин президент бил сменен от вицепрезидента Хари Труман, който нямал опит в международните дела и презирал безбожния комунизъм. Когато Германия нападнала Съветския съюз, Съединените щати още не воювали. Един журналист спрял сенатора от Мисури Хари Труман на стъпалата на Капитолия и го попитал как трябва да се държи Америка в тази ситуация.

Труман, който смятал и двата режима за отвратителни, отговорил с присъщата на жителите на Средния Запад прямота:

– Ако видим, че Германия побеждава, трябва да помогнем на Русия. А ако като победител се очертае Русия, трябва да помагаме на Германия. И нека се трепят един друг, колкото могат; макар че аз в никакъв случай не искам да виждам Хитлер в ролята на победител.

Много американци не виждали особена разлика между нацисткия и сталинския режим. Към такава гледна точка се придържал известният американски дипломат и специалист по Русия Джордж Кенан, чието име неведнъж ще се появи на страниците на тази книга.

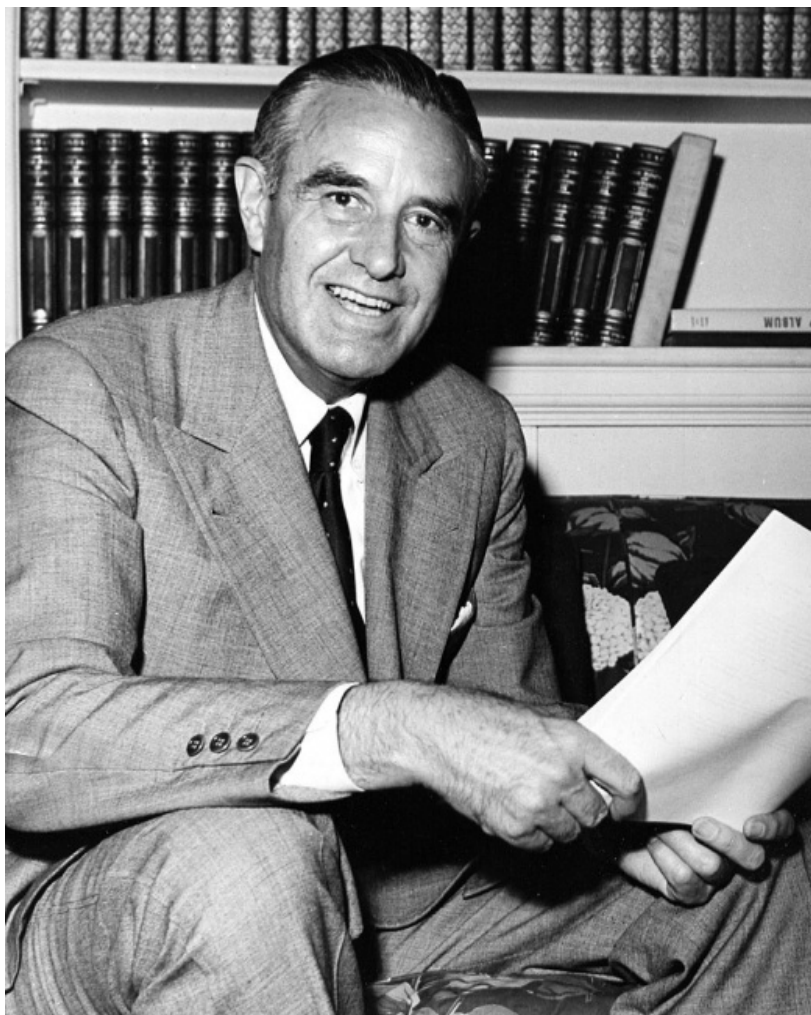
На 24 юни 1941 година, ден след нападението на Съветския съюз от нацистка Германия, Кенан писал на свой приятел:

„Русия безуспешно се опитваше да осигури своята безопасност за сметка на компромиси с Германия и да насочи немските военни попълзновения на Запад. Москва се грижеше изключително за собствените си интереси. Трябва да се оценява реалистично сегашното положение на Русия: тези хора водеха опасна игра и сега трябва сами да носят отговорност за това. Подобно разбиране няма да попречи да ѝ се оказва материална помощ, което се изисква от нашите собствени интереси, но това не ни позволява да се отъждествяваме с воюваща Русия политически и идеологически. По-правилно е да смятаме Русия за „спътник“, ползвайки този приет в Москва термин, а не за политически съюзник.“

Била ли е Студената война неизбежна? Кой започва Студената война? Кой произвежда първия изстрел? И защо? Все въпроси, на които не е толкова лесно да се отговори.

Съдбата на следвоенна Европа се решавала в Крим, когато още се водели боеве. На 4 февруари 1945 година се открила Ялтенската конференция на трите основни държави от Антихитлеристката коалиция. Царяла атмосфера на практически пълно съгласие. Още в самото начало първият заместник-началник на генералния щаб на Червената армия генерал Алексей Инокентиевич Антонов помолил съюзниците да нанесат авиационни удари, за да се попречи на немците да прехвърлят подкрепления на Източния фронт. И посочил специално три транспортни центъра – Берлин, Лайпциг и Дрезден. Съюзниците откликнали. През нощта срещу 13 февруари върху Дрезден се посипали бомби. Когато на 15 февруари сутринта „килимните“ бомбардировки на града на Елба свършили, загиналите били около четиридесет хиляди.

Сталин смятал, че победителят във войната има право на териториални придобивки. Той искал, първо, светът да признае новите съветски граници, тоест включените в състава на СССР прибалтийски републики, териториите, при-



Уилям Аверил Хариман

съединени в резултат на разделянето на Полша, а също Бесарабия и Буковина, принадлежали преди на Румъния. Второ, Сталин искал да обезопаси страната от Германия, с която се наложило да воюва два пъти. За целта имал намерение да създаде около Съветския съюз пояс от приятелски държави. Всички територии, на които била стъпила Червената армия, трябвало да влязат в съветската сфера на влияние.

Сталин казвал на партийните си другари:

– Тази война не е като предишната. Който превзема територия, налага там, където стъпва неговата армия, своята социална система. Иначе не може да бъде.

В определен смисъл британският премиер-министър Чърчил сам предложил на Сталин да си поделят Източна Европа. Това станало още преди Ялта, през октомври 1944 година, когато Чърчил пристигнал в Москва. На премиер-министъра му се струвало, че „чичо Джо проявява невиджана досега стоворчивост“. И решил, че желязото трябва да се кове, докато е горещо.

Още първия ден на преговорите в Кремъл Чърчил предал на Сталин лист хартия, на който бил обозначил в проценти съотношението на влиянието на Съветския съюз и на Англия в различните европейски страни. В Гърция – девет-десет към десет процента в полза на Англия. В Югославия поравно. В Унгария – също. В България – седемдесет и пет към двадесет и пет в полза на СССР.

Някои смятат тази стъпка на британския премиер за безсрамен навик на великите сили да решават съдбата на народите по глобуса. Други – за умен ход към целта Западът да запази някакви позиции в Централна и Източна Европа.

При това Сталин и Чърчил се отнасяли презрително един към друг.

– Вие да не би да си мислите, че сме забравили кои са англичаните и кой е Чърчил? – казвал Сталин на един от

ръководителите на югославската компартия. – За англичаните няма по-голяма радост от това, да напакостват на съюзниците си. А Чърчил е способен да ти измъкне и последната копейка от джоба, ако не се пазиш. Ей-богу, и последната ти копейка би взел! Рузвелт не е такъв – той посяга само за потлъсти парчета. А Чърчил – и за копейки.

Британският премиер не оставал длъжен.

– Русия е едно голямо животно, което много дълго е гладувало – казал Уинстън Чърчил пред ръководителя на „Свободна Франция“ генерал Шарл дьо Гол. – Днес е невъзможно да не му дадем да се насити. Въпросът е да не изяде цялото стадо. Аз се старая да поукротя исканията на Сталин, който впрочем, макар да има голям апетит, не губи здравия смисъл. А и след ядене започва храносмилане. Когато дойде моментът за усвояване на храната, за руснаците ще настъпи трудно време. И тогава Николай Угодник може би ще успее да възкреси нещастните деца, на които човекоядецът е видял сметката.

На конференцията в Ялта Сталин, Чърчил и Рузвелт определили рубеж, на който трябвало да се срещнат настъпващите съветски войски и войските на съюзниците. След войната тази демаркационна линия ще се превърне в линия на разделение на Европа.

Западните политици си давали ясна сметка, че имат малко шансове да повлияят на съдбата на Източна Европа. Преди да отлети за Ялта, Чърчил казал на секретаря си:

– Целите Балкани без Гърция ще бъдат болшевиризани, аз не съм в състояние да предприема каквото и да било, за да предотвратя това. За Полша също не мога да направя нищо.

Към балканските страни британският премиер-министър се отнасял без грам уважение. На 2 август 1944 година в камарата на общините Чърчил заявил следното за България, оказала се на страната на нацистка Германия:

– Тя три пъти бе хвърлена във война не където трябва от жалка група престъпни политици. Изглежда там винаги могат да се намерят такива като тях – от поколение на поколение да водят страната към гибел. Откакто се помня, тая презряна България три пъти обрича селското си население на мъките на войната и на страдания, свързани с поражението... Какво ли място ще е отредено на България на съдилището, когато на всички ще им се отворят очите за дребната и страхлива роля, която тя игра в тази война?..

Разбира се, в Ялта нито американците, нито англичаните се съгласили освобождаваните от Червената армия страни да се преустроят по съветски образец. Приета била декларация за условията на демократизиране на европейските държави. Но западните лидери признали особената роля на Съветския съюз в източната част на континента.

– Американците разбират прекрасно, че в малките източноевропейски страни Съветският съюз има специални интереси и съответно трябва да има специално положение – заявил посланик Хариман пред народния комисар Молотов. – Целият проблем е всичко това да се облече в такава форма, която да бъде разбираема за общественото мнение в САЩ, и то да не смята, че България и Румъния са „потиснати“ от Съветския съюз, че изборите в тези страни не са свободни, а правителствата им са „руска креатура“.

„На това място прекъснах Хариман, – отбелязал Молотов в запис на разговора – и между нас започна доста дълга дискусия по въпроса що е то демокрация изобщо и демокрация в България и Румъния, в частност...“

Проблемът бил в това, че в Москва, Вашингтон и Лондон имали различно разбиране какво представляват „специалните интереси“, и силно се заблуждавали един друг относно своите намерения. Сталин смятал, че договорката е следната: той не строи самолетоносачи и не навлиза в сферите, „ко-

мандвани“ от Америка и Англия, но и Западът няма защо да си пъха носа в това, какво прави той в Източна Европа.

След връщането си от Крим Уинстън Чърчил заявил в камарата на общините:

– През цялата война нито веднъж не съм изпитвал чувство на такава тежка отговорност, както в Ялта. Ние навлизаме в царството на непредвидените случайности, където на всяка крачка възникват съмнения. Би било грешка да се гледа прекалено далече напред. Брънките във веригата на съдбите трябва да се нареждат една по една.

Полското правителство, което след военното поражение емигрирало в Лондон, отказало да приеме ялтенските договorenости.

Англия влязла във Втората световна война през септември 1939 година заради Полша, която била нападната от Хитлер. Полските летци храбро защитавали британското небе. Те се сражавали заедно със съюзниците в Италия и Франция. На изборите за американски президент при урните отишли седем милиона избиратели от полски произход. Нито Англия, нито Америка можели да останат безразлични към съдбата на Полша.

На 13 април 1943 година берлинското радио съобщило, че немските войски са открили телата на няколко хиляди полски офицери в село Катин близо до Смоленск, които били убити от НКВД¹. Имперският министър Гьобелс бил щастлив.

Има сериозни основания да се предполага, че поляците наистина са убити от съветските чекисти, заявил след няколко дни главата на полското правителство в изгнание Владислав Сикорски след среща с Чърчил. Чърчил се интересувал само от едно – необходимостта от единни действия в борбата срещу нацистка Германия. Той цинично казал на Сикорски:

¹ Издателство „Паритет“ издаде книгата на Юрий Мухин „Катинското разследване. Всички тайни за убийствата в Смоленската гора“.

– Мъртвите са си мъртви, не можем да ги съживим.

Сикорски бил не по-малко заинтересован от победа над нацистите. Но той, както и останалите поляци, вече бил разбрал, че този път немците казват истината, защото всички молби на полското правителство да получи от Москва отговор на въпроса къде са изчезнали военнослужещите, взети в плен от съветските войски през есента на 1919 година, били останали безответни. Сикорски се обърнал за помощ към Международния комитет на Червения кръст да бъде проведено независимо разследване.

В отговор на 26 април 1943 година Съветският съюз скъсал отношения с емигрантското правителство на Полша. Съветският посланик в Лондон Иван Михайлович Майски раздражено заявил на Чърчил:

– Поляците са смел, но глупав народ. Те никога не са умеели да се оправят с делата си. Безпомощното им правителство безразсъдно насъсква своята двадесетмилионна нация срещу страна, в която живеят двеста милиона души... Търпението на Русия не е безгранично.

На 7 май вечерта в разговор с британския посланик в Москва Арчибалд Кларк-Кер Сталин се изказал още по-рязко:

– Членовете на полското правителство не пожелаха да живеят в мир с нашата страна. Те прехвърлиха към Съветския съюз старата си ненавист, изпитвана към царското правителство. И упорито се опитваха да насъскат съюзниците си... Явно са мислели такава игра за умна, но истината е, че Бог не им е дал мозъци.

Съюзниците не оставяли надежда за установяване на сътрудничество между полското правителство в изгнание и Москва. Американският посланик Хариман поискал среща със Сталин.